

'בהמה המסוכנת לא ישחוט אלא כדי שיכול לאכול הימנה כזית צלי מבעוד יום'. לכאורה יש מכאן כדמות ראייה לסברת האבני-נזר (או"ח תיג) שמלאכת אוכל נפש לא הותרה ביום טוב אלא לצורך אכילת כזית לכל הפחות שהרי נאמר אך אשר יאכל לכל נפש ואכילה בכזית. אך יש לדחות שלכך אמרו כאן 'כזית' כיון שאין דרך לשחוט בהמה עבור פחות מכזית, אם כן כששוחט המסוכנת באופן שאי אפשר לו לאכול כזית הרי זו הערמה הניכרת יותר מדי.

ולענין מעשה לא נהגו כהאבני-נזר, ומבשלים או מוציאים בלא לדקדק על כזית דוקא. ואפשר הטעם משום 'מתוך' (עפ"י 'ביצחק יקרא' כח. ע"ש).

דף מז

'לחם הפנים נאכל לתשעה ולעשרה... שני ימים טובים של ראש השנה נאכל לשבת לאחד עשר'. כתב רש"י: בדוקא נקט ראש השנה, כי בזמן שנהג לחם הפנים לא היו קיימים שני ימים טובים של גלויות.

ונראה מדבריו שאילו היה אפשר שיהיו שני ימים טובים של גלויות, לא היה נדחה יו"ט שני כשם שאין נדחה יו"ט ראשון. ויש ללמוד מזה לענין מילה שלא בזמנה שאינה דוחה יו"ט שני, וכמו שפסק הרא"ש (תשב"ץ ח"ג רפד. ואילו דעת הרמב"ם (מילה א, טו) שדוחה. וכן פסק הש"ך, ודלא כהשו"ע – יו"ד רסו, ח).

לגוף דברי רש"י (כאן ובסוכה מב:) תמה הצ"ח מדוע הוצרך לומר כן והלא בירושלים אף בזמן הזה אין נוהג יו"ט שני. וכתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד רנב): 'ונהירנא כד הוינא טליא, בעברי דרך ק"ק פראג זכיתי לראות פני הגאון צל"ח זצ"ל ואמרתי לו במה שתמה בספרו על פרש"י הנ"ל... ואמרתי לו, מי לא משכחת ליה בשרוב חכמי ישראל בחו"ל ולא הניחו כמותם בארץ ישראל, שאז מעברים שנים וקובעים חדשים בחו"ל... ואם יהיו רחוקים ע"כ יעשו שם שני ימים מספק, ויהיה גם בארץ ישראל ב' ימים טובים של גלויות, והוי מצי התנא למנקט ב' ימים טובים של גלויות סתם – אלא משום שאי אפשר זה בזמן לחם הפנים, דאז לעולם ב"ד הגדול בירושלם סמוך למקדש, אבל בזמן הזה כבר היה אפשר שיקרה כן, וכאשר היה בימי ר' עקיבא באמת... וישרו דברי בעיני הגאון ז"ל ואמר קאלוס'.

ראה ביתר הרחבה בספר 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' סב.

ויש שמדייקים מדברי רש"י [ומצאו לכך סימוכים נוספים] שלאחר חורבן הבית נוהגים שני ימים טובים של גלויות גם בארץ ישראל.

וראה בספר 'דרכי חיים ושלוש' (תקכד), מהג"ר אלעזר שפירא ממונקטש:

'מאד השביח מנהג החסידים והיראים בעיר הקדש ירושלים שהולכים ביום טוב שני לכבוד איסורו ולכבוד כלל ישראל אחיהם שבגולה, במלבוש שבת ויום טוב, וגם מונעים עצמם ממלאכה בפרהסיא, הגם שעל פי דינא נפסק בפוסקים להלכה שחול הוא אצלם לענין הנחת תפלין ותפילת חו"מ, מכל מקום טוב למנוע עצמו בדברים שאין נצרך כל כך, כיון שנראה מלשון רש"י... לאחר חרבן בית המקדש צריך גם בארץ ישראל להחזיק יום טוב שני של גלויות...'

ונמצא ב'זהר חי' להגה"ק מהרי"א מקמארנא (פינחס דף רלא): אם יסכימו חכמי ארץ ישראל לעשות גם כן בארץ ישראל כעת שני יו"ט כמו שאנו עושים, היה קירוב הגאולה. וסיים רבינו, הגם שלדינא לא קיימא לן כן, ומי יהין לחדש דבר כזה בימינו נגד הלכות אבותינו ומנהגי רבותינו והחלטות כתבי האר"י ז"ל ומרן הבית-יוסף, על כל פנים בדבר הנ"ל יפה מנהג החסידים והיראים' (וע"ע מנחת אלעזר ח"ה; ארץ ישראל בספרות השו"ת (לר"י שציפנסקי. ח"ג עמ' תעד); מנהגי ישראל ח"ב עמ' קנא).

מאידך יש שכתבו שהנוהג יום טוב שני בארץ ישראל, יש לו לחוש משום בל תוסיף (ע' מנחת שלמה יט, ח).

'...וכלאים בכרם, ושביעית....' הקשו אחרונים ז"ל הלא לשיטת רבי עקיבא ועוד תנאים (בכלאים ז, ד ה) אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואם סיכך גפנו על גבי תבואת חברו – לא נאסרה התבואה. וכיון שהתורה הפקירה פירותיו בשביעית מדוע ילקה משום כלאים [והרי רצו להעמיד מתניתין כר' עקיבא]? ויש שחילקו בין חלות האיסור על הפירות ובין ה'לאו' – שהוא שייך אף בשל חברו (וכר יצחק ח"א ז, ב. וע"ע שו"ת אחיעזר ח"ג סה, א). ויש שאין מחלקים בכך, לפי מה שכתב הר"ש שמקורו של ר' עקיבא מקרא **דלא תזרע או מכרמך** – ממילא שמענו למעט גם לענין אזהרה.

ויש לומר כיון שהאיסור חל קודם ההשרשה, ובזריעה לבדה הוא לוקה – ובאותה שעה הזרעים עדיין שייכים לו, וגם הגפנים שלו שהרי אין הזמורות הפקר בשביעית (כמו שכתב הר"ש. ואולם אין הדבר מוסכם – ע' הפלאה כתובות פ; אחיעזר שם; שבט הלוי ח"ב סו"ס קסה) – הלכך יש כאן 'כרמך' וזריעה של בעלים. ובלאו הכי יש לומר שתנא דמתניתין סבר בענין זה כשיטת החכמים החולקים וסוברים שאדם אוסר את של חברו (עפ"י חזון איש שביעית יט, כא. וכן צידד בזה בשו"ת אחיעזר שם).

(ע"ב) זאי אמרינן הואיל, אחרישה לא ליחייב הואיל וחזי לכיסוי דם ציפור. התוס' מפרשים משום דחיית 'עשה' של כיסוי הדם ל'לא תעשה' של מלאכה. וכבר הקשו המפרשים הלא אין עשה דוחה לא תעשה אלא בעידניה, ואילו כאן בשעה שחורש כל שהוא עובר על הלאו ואינו מקיים ה'עשה'. ובפרט באבנים מקורזלות שמחוסרים כתישה (וע' תור"פ).

ואולם לדעת הרמב"ם (יום טוב א), מדין תורה אף חרישה מותרת לצורך אוכל נפש [וכן נוטה דעת הר"ן], ולפי זה יש לומר שמותרת החרישה לצורך כיסוי בלא דחיית עשה ללא-תעשה, שהרי זה כמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מאתמול כי הלא אנו אוסרים עליו לשחוט אם לא יכסה. וכמו כן לדעת הפוסקים שאומרים 'מתוך' בכל מלאכות, מותר לחרוש לצורך מצוה משום 'מתוך'. ולפי זה מתפרשת הגמרא בפשיטות, שאם יזדמן לו עוף נמצא שחרש בהתר.

[ולפי פירוש זה יש לומר שאין לומר סברת 'הואיל' אלא באופן שיש צד של התר גמור, כמו צורך אוכל נפש שעצם האפשרות הקיימת כבר עתה מחשבת את מלאכתו לצורך אוכל נפש. אבל במקום שההתר הוא משום דחיית איסור, אין להתחשב באפשרות רחוקה שמא יוצר מצב שיצטרכו לדחות משום 'עשה דוחה ל"ת' וכדו', כי באופן זה יש להכריע את המציאות מכח רוב, שלא יבוא הדבר לידי כך] (עפ"י חזון איש קכד).

א. בזה העיר על קושית התוס' (מו: ד"ה רבה) לומר 'הואיל' במלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה. אלא שהתוס' הולכים לשיטתם שמפרשים דברי הגמרא משום עשה דוחה ל"ת והרי מבואר שאומרים 'הואיל' גם במקום דחייה.

ב. צ"ע, אם ננקוט בסוגיתנו שאומרים 'מתוך' בכל המלאכות, מה מקשה 'וכתישה ביום טוב מי שרי' (וע"ע בשער המלך יז"ט א, ד, דף טז ע"ב).

ג. ע"ע טורי אבן חגיגה יח; קובץ שעורים כאן; שו"ת אחיעזר ח"ג סו"ס י"א.

'אפיק הבערה ועייל גיד הנשה של נבילה. והתני רבי חייא... אלא אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה....' ולא חש התנא למנות חיוב נוסף, משום אוכל גיד הנשה של נבילה (כן הקשו התוס') – כי אין בכך חידוש, שהרי זה שיש בגידין בנותן-טעם כבר השמיענו במה שאמר לוקה משום אוכל בשר-בחלב. [ורק על המשנה שנשתנה בלשון 'יש חורש תלם...'], הקשו בגמרא (במכות כא) מדוע לא נמנו לאוין